

Bogucka, Maria

"Regesta Copernicana", Marian Biskup, Wrocław 1973 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 19/2, 337-338

1974

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Marian Biskup: *Regesta Copernicana*. Wrocław 1973 Zakład Narodowy im. Ossolińskich ss. 241, nrb. 2, tabl. 25.

Polska Akademia Nauk, Zakład Historii Nauki i Techniki, Studia Copernicana 7.

Rok poświęcony Kopernikowi nie przyniósł wprawdzie nowoczesnej, pełnej biografii wielkiego astronoma, ale dał dwa dzieła, które moim zdaniem są ważniejsze, a na pewno trwalsze niż nawet najdoskonalsze życiorysowe czy monograficzne opracowanie. Na pierwszym miejscu wymienić trzeba wielkie, wielojęzyczne wydawnictwo *Dzień Wszystkich* Mikołaja Kopernika, podjęte przez Zakład Historii Nauki i Techniki PAN. Na drugim uplasowuje się książka skromniejsza, ale także niezwykle ważna — kalendarium życia astronoma sporządzone w formie regestów, obejmujących pełny, odkryty do dziś zestaw materiałów źródłowych dotyczących Kopernika. Pozycja ta posiada dla badaczy walor dokumentalny, a więc znacznie większy niż jakiegokolwiek, z konieczności subiektywne, ujęcia biograficzne. Wystarczy wziąć pod uwagę nieunikniony, związany z rozwojem nauki, fakt starzenia się biografii w ciągu 20—30 lat. Omawiany natomiast zestaw służyć będzie na pewno niejednemu pokoleniu badaczy. M. Biskup, przystępując do niezwykle żmudnej (wobec rozproszenia materiałów kopernikańskich w różnych, nie tylko polskich ale i zagranicznych — włoskich, szwedzkich, niemieckich — archiwach) heurystyki, był w o tyle dobrej sytuacji, iż mógł oprzeć się na istniejących już tego typu wcześniejszych zestawach niemieckich (F. Hippler) i polskich (J. Sikorski), w których zgromadzono kilkaset streszczeń różnorodnych kopernikianów. Zestawy te jednak mogły służyć jedynie jako punkt wyjściowy. Kwerenda prowadzona niezwykle sumiennie zarówno osobiście jak drogą korespondencji, konsultacji z wybitnymi znawcami zagadnienia w kraju i za granicą, nie tylko umożliwiła weryfikację dotychczas drukowanych przekazów (sprostowanie licznych nieścisłości i błędów w odczytaniu, interpretacji i datowaniu, wnioskach na temat autorstwa itd), ale też przyniosła bogaty plon nowych odkryć, którymi Biskup wzbogacił wydatnie naszą wiedzę o Koperniku, zwracając uwagę na materiały dotąd nie znane lub znane tylko fragmentarycznie. Są to przede wszystkim lokacje łanów opuszczonych na Warmii, spisane bądź osobiście przez Kopernika jako administratora dóbr kapitulnych w latach 1516—1519, bądź na podstawie jego notatek w 1521 r. przez jego zastępcę, Tidemana Gisego. Źródło to zostało opublikowane także w pełnej formie jako osobne wydawnictwo¹. Nie mniej ważne wydalenie stanowiło odkrycie 22 przekazów, głównie listów Kopernika (częściowo także wchodzą tu w grę rachunki), które obok tego, że weszły do *Regestów* opublikowane zostały *in extenso*². Ostatecznie w *Regestach* zgromadzono streszczenia aż 515 pracowicie zweryfikowanych przekazów źródłowych. Pierwszy pochodzi z roku 1448 i dotyczy ojca wielkiego astronoma Mikołaja Kopernika — kupca z Krakowa, prowadzącego handel miedzią z Gdańskiem. Zamyka zestaw wyciąg z *Nowych efemeryd* Jerzego Joachima Retyka, opublikowanych w Lipsku w październiku 1550 r. i przynoszących ostatnie świadectwo niemieckiego uczonego o jego warmińskim nauczycielu. Tak więc *Regesta* objęły niemal 100 lat — okres znacznie szerszy niż życie samego Kopernika. Weszły do książki z jednej strony dane z archiwaliów krakowskich i toruńskich dotyczące rodzin Watzenrodów i Koperników, z drugiej przekazy dotyczące sprawy egzekwowania testamentu Kopernika, opinie o nim

¹ *Mikołaja Kopernika Lokacje Łanów Opuszczonych*. Wyd. M. Biskup. Olsztyn 1970.

² M. Biskup: *Nowe materiały do działalności publicznej Mikołaja Kopernika z lat 1512—1537*. „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej” Ser. C 1971 zes. 15.

i o jego odkryciu wyrażane przez współczesnych itd. Wzbogaciło to ogromnie wydawnictwo ustawiając wydarzenia związane z życiem samego astronoma w szerszej chronologicznie i problemowo perspektywie.

Zasługą autora *Regestów* jest nie tylko drobiazgowo odszukanie i zestawienie przekazów oraz wzbogacenie znanej dawniej dokumentacji o nowe pozycje. Wnikliwa, krytyczna analiza poszczególnych źródeł pozwoliła Biskupowi na wyeliminowanie szeregu pseudokopernikańskich pozycji; w wypadkach nadal wątpliwych autor *Regestów* sygnalizuje różnice poglądów i opinii wyrażanych przez różnych badaczy, odsyłając zainteresowanych do szczegółowej literatury na ten temat. Każde streszczenie zaopatrzone jest w dokładną informację, gdzie przechowywany jest oryginał omawianego przekazu oraz gdzie i przez kogo ewentualnie był drukowany. Tych danych nie rozszerza Biskup o interpretację samych przekazów, czy krytykę ich treści, pozostawiając to zadanie badaczom, którzy korzystać będą z jego kompendium. Mimo tej powściągliwości *Regesta*, dzięki bogactwu rzeczowych informacji o życiu oraz różnorodnej działalności zawodowej i naukowej Kopernika stanowią lekturę wprost pasjonującą; perspektywy badawcze, wynikające ze zgromadzonego w nich materiału są ogromne.

Uwag krytycznych, szczegółowych, nasuwa się w stosunku do tego znakomitego wydawnictwa niewiele. Pewne zastrzeżenia budzić może jednak umieszczenie w tym wydawnictwie pod rokiem 1495 (nr 22) informacji opartej na zapisce J. Brożka, a więc pochodzącej z XVII w. Wyjaśnienie, że Kopernik zapisał się w Bolonii do nacji niemieckiej wyłącznie ze względu na to, iż studiował prawo (nr 28, przypis 1), wydaje się być pewnym uproszczeniem sprawy. Pierwszy traktacik Kopernika z jego hipotezą ruchów ciał niebieskich opracowany ok. 1507, (a może nawet dopiero w latach 1509—1512?) nazwany został *Komentarzykiem* (*Commentariolus*) znacznie później, już po śmierci Kopernika (nr 55, nr 91). List kapituły warmińskiej z 20 IV 1520, jako znany jedynie z późniejszej kopii, trudno w sposób pewniejszy łączyć z piórem Kopernika (nr 206). Przekazy nr 214 i 215 oraz nr 217—219 odbiegają od charakteru reszty *Regestów*, jako dość luźno związane z samym Kopernikiem. Supozycja, że Kopernik był autorem listu Rady Prus Królewskich z 18 VII 1526 oparta na tej tylko podstawie, iż list powtarza tezy z traktatu o reformie monety (nr 274), znanego przecież Radzie, wydaje się być słabo udokumentowana. Nowy rok nie tylko na Warmii liczono w tym czasie od 25 grudnia (nr 320, przypis 1). Była to data ustalona przez papieża Juliusza I (pontyfikat w latach 337—352), która obowiązywała m.in. w Niemczech i Hiszpanii. W niektórych tylko krajach jak np. we Francji Nowy Rok obchodzono w średniowieczu na Wielkanoc (ewentualnie 25 marca wedle zwyczaju wprowadzonego w VI wieku). Pierwszy stycznia jako początek roku przyjął się właściwie dopiero w drugiej połowie XVI w., już po śmierci Kopernika. Określenie *solicitor* tłumaczyłabym raczej jako osoba odpowiedzialna, czuwająca nad sprawą, a nie oskarżyciel (nr 408).

Regesta Copernicana to edycja na pewno wzorowa, o podstawowym znaczeniu dla dalszego rozwoju badań nad Kopernikiem i jego epoką. Bardzo dobrze się stało, że obszerna przedmowa do książki opublikowana została w trzech językach: polskim, francuskim i rosyjskim. Ponadto — rzecz zasługująca na specjalne podkreślenie — wydano angielską wersję całości *Regestów*, dzięki czemu stały się one dostępne dla kopernikologów z całego świata.